

УДК 392:316.4:911.373]Кищенці(477.46)“20”

DOI <https://doi.org/10.15407/nte2024.02.027>

БОНДАРЕНКО ГАЛИНА

кандидатка історичних наук, провідна наукова співробітниця відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3448-494X>

BONDARENKO HALYNA

a Ph.D. in History, a chief research fellow at the *Ukrainian Ethnological Centre* Department of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3448-494X>

Бібліографічний опис:

Бондаренко, Г. (2024) Соціокультурні зміни повсякдення сільської людності Наддніпрянщини. *Народна творчість та етнологія*, 2 (402), 27–34.

Bondarenko, H. (2024) Socio-Cultural Changes in the Everyday Life of the Rural Population of the Naddniprianshchyna. *Folk Art and Ethnology*, 2 (402), 27–34.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2024. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗМІНИ ПОВСЯКДЕННЯ СІЛЬСЬКОЇ ЛЮДНОСТІ НАДДНІПРЯНЩИНИ

Анотація / Abstract

У статті аналізуються зміни, що відбулися в повсякденному житті та культурі українського села Кищенці Черкаської області у ХХІ ст. Джерельною базою розвідки стали польові матеріали, зібрані авторкою в червні – серпні 2023 року методом включеного спостереження. Розглядаються особливості приватного господарювання, зміни в системі життєзабезпечення, фіксуються міграційні процеси, що відбулися та відбуваються через війну. Досліджуються глобалізаційні, інформаційні впливи на систему комунікації мешканців громади, їх соціокультурні запити та вподобання. Агрохолдинг та фермерські господарства забезпечують селян роботою. Фіксується високий рівень самозайнятості населення. До змін, що відбулися за двадцять три роки цього століття в повсякденні села, належать більша механізація трудових процесів, формування й розширення внутрішнього ринку обміну товарами та послугами через цифрові застосунки. Зросло число користувачів інтернетом, збільшилася кількість будинків із санвузлом та ванною всередині. Війна змінила напрямки міграції населення. До села переїхали мешканці з окупованих територій та зони активних бойових дій. Сучасна сільська культура зберігає лише окремі вкраплення традиційного, що проявляється в збереженні деяких календарних, весільних та поховальних традицій. Відбувається подальша стандартизація обрядів родинного циклу – весілля, поминання померлих, організацією яких займаються окремі особи та установи. Розширення асортименту продуктів вплинуло на режим харчування й раціон, через інтернет впроваджуються в побут нові страви. Змінилася конфесійна ситуація: із церкви, що має зв'язок з державою-агресором, вийшли патріотично налаштовані віряни, постало питання подальшої українізації протестанських громад. У зв'язку з існуванням постійних загроз для життя формуються нові світоглядні установки про особливості часу, що проживається, осмислення його

як часу кінця світу. Звичним явищем сільського життя стали волонтерські акції та ініціативи: збирання продуктів харчування на фронт та для госпіталів, збирання коштів на автомобіль, дрони односельцям, мешканцям району, що перебувають на фронті.

Ключові слова: дослідження села, Кишенці, повсякденні практики, соціокультурні трансформації.

The changes those have taken place in the everyday life and culture of the Ukrainian village of Kyshchentsi of Cherkasy region in the 21st century are analysed in the article. The source base of the research includes field materials collected by the authoress in June-August 2023 using the method of participant observation. The peculiarities of private economic activity, changes in the life support system are considered and the migration processes that have taken place and are taking place in connection with the war are recorded. Globalization and information influences on the communication system of community residents, their socio-cultural needs and preferences are studied. The existing agricultural holding and farms provide employment for the villagers. A high level of self-employment is fixed. The changes that have taken place over the 23 years of this century in the everyday life of the village include greater mechanization of labour processes, the formation and expansion of the internal market for the exchange of goods and services through digital applications. The number of Internet users has grown, and the number of houses with a bathroom and a bath inside has increased. The war has changed the direction of migration. People from the occupied territories and the area of active hostilities have moved to the countryside. Modern rural culture retains only a few traditional elements, which is manifested in the preservation of some calendar, wedding and funeral traditions. There is further standardisation of family cycle rituals, such as weddings and funerals, which are organised by individuals and institutions. The expansion of the range of products has affected the nutrition and ration. New dishes are being introduced to the household via the Internet. The confessional situation has changed: patriotic believers have left the church, which has links with the aggressor state, and the question of further Ukrainianization of Protestant communities has arisen. New ideological attitudes are formed about the peculiarity of the period being lived, understanding it as the time of the end of the world because of the existence of constant threats to life. Volunteer actions and initiatives have become a common feature of rural life: collecting food for the front and for hospitals, raising funds for a car or drones for fellow villagers and residents of the district who are at the front.

Keywords: rural research, Kyshchentsi, everyday practices, socio-cultural transformations.

Дослідження сучасного повсякденного життя мешканців українського села перебуває поза увагою етнологів, яких, так само як і істориків, більше цікавить сільська минашина. Тим часом процеси, що почалися й відбуваються в селі з початку ХХІ ст., потребують наукового вивчення та осмислення. У зв'язку зі стрімкою урбанізацією, глобалізаційними процесами, помітна тенденція до знелюднення та занепаду сіл як адміністративно-територіальних одиниць. Як наслідок – село може зникнути і як об'єкт культурно-антропологічного вивчення. Останнє стосується не лише України, але й інших країн світу, про що йдеться у статті канадських дослідників А. Сордже (A. Sorge) та Д. Падве (J. Padwe) [8, с. 235]. Від 2000 року й до сьогодні в українському суспільстві відбулося багато значимих подій – Майдан 2004 року, Революція гідності 2014 року, російсько-українська війна (з 2014 року), епідемія Covid 2019, що змінили не лише

культурних процесів у країні, але й геополітичну ситуацію у світі, сформували інший, ніж до цього, перебіг часу та його сприйняття. Нам видалась цікавою наукова ідея вивчення змін, що відбулися за цей період в окремо взятому селі Центральної України. Обране нами с. Кишенці Маньківської територіальної громади Черкаської області має давню історію (засноване в 1629 р.), розвинуту сучасну інфраструктуру, не перебуває поряд з великим індустріальним центром чи мегаполісом. Дослідження проводилося методом включеного спостереження. Експедиція тривала з 20 червня по 20 серпня 2023 року. Записано близько тридцяти інтерв'ю зі старожилами села, представниками влади, підприємцями, учителями, медиками, працівниками культури, торгівлі, особами духовного сану, проведено анкетування школярів старших класів, фотографували сільську забудову, громадські та господарчі простори села, зразки місцевої вишивки, страви, скопійовано оригінальні історичні

світлина з родинних архівів селян. Зібрані матеріали з усної історії, традиційного та сучасного побуту, святково-звичаєвої культури, народної релігійності, міфології, форм колективної взаємодопомоги та громадського дозвілля дають змогу відтворити сучасний культурно-антропологічний образ села, зафіксувати його етнокультурну спадщину, проаналізувати зміни, що відбулись в укладі життя українського селянства за останні двадцять років. Від закінчення експедиції і донедавна нами також моніторилися мережеві ресурси села: сторінки членів спільноти у фейсбуці, повідомлення у вайбер-чаті.

Селянство Черкащини досить повно представлене в наукових студіях, у тому числі й дослідженнями повсякдення, але здебільшого в них ідеться про ХІХ – початок ХХ ст., радянський період [1; 4; 6]. Обране нами конкретне село має своїх дослідників. У 2011 році вийшла книга Петра Лисогори та Андрія Дрофи «Кищенці. Книга пам'яті й життя», у якій наведено коротку історію з найдавніших часів до початку ХХІ ст., увічнено імена репресованих односельців, тих, що загинули в Голодомор і під час Другої світової війни, були вивезені до Німеччини. Книга містить окремі фольклорно-етнографічні сюжети, зокрема опис деяких звичаїв, місцеві бувальщини гумористичного характеру [3]. Автори вказують, що послуговувалися рукописною книгою місцевого краєзнавця Петра Качалаби, присвяченою Кищенцям. Цим краєзнавцем також опубліковано низку історичних розвідок у місцевій періодиці, укладено книгу місцевих прислів'їв, у якій є приказка про те, що «Маньківка – голова району, а Кищенці – його серце» [5, с. 8]. Окремі розповіді про село та його людей можна знайти в книзі Віктора Жадька [2].

Природний ландшафт Кищенців надзвичайно живописний та різноманітний: там багато ярів, пагорбів, п'ять ставків, є луки, парк, гаї та ліс поблизу. Вулиці обсажені плодовими деревами; перед дворами, у дворах багато квітів. У селі мешкає 825 осіб, працює загальноосвітня школа (100 учнів),

є дитячий садок, фельдшерсько-акушерський пункт, п'ять магазинів, діють Будинок культури та бібліотека, відділення «Нової пошти», проведено кабельний інтернет. Село газифіковане, має централізоване водопостачання, питна вода – хорошої якості. У процесі декомунізації вулиці були названі на честь відомих односельців (І. Фарини, генерала А. Дрофи – кол. вулиця Леніна,) або дістали назви, пов'язані з природними явищами (Вишнева (кол. Кірова), Лісова (кол. Чапаєва), Квітнева (кол. Пархоменка). Зберігаються історичні назви кутків села: Кубаївка, Вигін, Попів став, Слобода. У центрі села розміщено пам'ятник загиблим у Другій світовій війні, стела, присвячена воїнам-учасникам АТО, церква Покрови та інші, уже згадані попереду, заклади. Пам'ятник Олегові Кошовому, споруджений перед школою з ініціативи та за авторства колишніх випускників школи, демонтовано частково: з нього збито ордени та напис. Нинішнє покоління школярів вже не знає, хто цей колишній герой, тому можна вважати його пам'ятником невідомого (чи середньостатистичного школяра). Утім, який сенс вклало в такий варіант декомунізації шкільне керівництво, нам невідомо.

На вулицях Кищенців можна побачити огорожі, ворота, пофарбовані в жовто-блакитний колір. У Будинку культури відбуваються заходи, приурочені до державних чи народних свят; там проходять збори орендарів. Комунікаційною зоною, переважно для чоловіків, є також літні майданчики зі столиками, облаштовані біля магазинів. Там спілкуються, розпиваючи пиво чи щось міцніше. Заклади громадського харчування, що діяли до цього в селі (кафе-піцерія, їдальня), кілька років перед цим закрили через нерентабельність.

Для Кищенців, як і більшості сучасних українських сіл, характерна демографічна диспропорція (у 2023 р. народилося 5, померло 15 осіб). Пошук працевлаштування за кордоном, вимушене біженство через війну та виїзд із села літніх людей,

що вже не можуть опікуватися собою, складають основні напрями міграції населення. Загалом за межами країни перебуває п'ятнадцять осіб. Після того як у березні 2022 року на території села впав уламок ракети, виїхала одна родина з восьми осіб, інші ще перед цим працювали в різних країнах Євросоюзу. У 2014 році, з початком військових дій на Сході, до Кишенців повернулося кілька родин, вихідців із села, що проживали в Луганській, Донецькій областях та в Криму. У 2022 році тут поселились внутрішньо переміщені особи (дві родини з Маріуполя, один юнак з Харкова). У рядах ЗСУ, починаючи з 2014 року, несуть службу багато мешканців Кишенців, є загиблі.

Працевдатне сільське населення задіяне в агробізнесі. Землі тут та в інших селах району орендує агрохолдинг «Кишенці», що займається тваринництвом, вирощуванням зернових та технічних культур. Його очільник, нідерландський фермер Корнеліс Хузінга, разом з родиною проживає в селі вже майже двадцять років. Доньки фермера навчалися в місцевій школі. Так само, як і батько, вивчили українську мову й виїхали з України лише з початком повномасштабного вторгнення російських військ. Фермер є доволі медійною особою. Його інтерв'ю про особливості господарювання в умовах війни тиражуються в багатьох ЗМІ [7]. Місцеві селяни називають фермера «німцем», утім, це єдине його маркування як «чужого». У системі внутрішньо спільнотних зв'язків села він уже давно став своїм. Він має тут похресників, надає фінансову підтримку членам родин своїх працівників у разі їхньої смерті, до нього в дім ходять колядники. Разом з іншими фермерами, що живуть тут і також створюють робочі місця (Курінний Олексій), К. Хузінга спонсорує соціальні сільські проекти, долучається до зборів на ЗСУ.

Як свідчать респонденти, ще до 1960-х років у Кишенцях було багато майстрів різних спеціальностей: будівельників, кравців, ковалів; був гончар; у селі діяв постійний ярмарок,

були добре розвинутими традиції колективної взаємодопомоги. Можна припустити, що існує певна історична тяглість у здатності спільнот до вибору перспективних стратегій виживання та життєзабезпечення. Тому в селі фіксується достатньо високий рівень самозайнятості жителів, що займаються пасічництвом, вирощуванням городини (у теплицях, відкритому ґрунті), ягід з комерційною метою, розводять рибу. Продукцію реалізують у сільських магазинах, продають на базарі в м. Маньківці, частину врожаю овочів, фруктів вже традиційно передають на фронт, у госпіталі. Після розпаювання колгоспу в 1995 році в приватне користування передавали домашню худобу (коней, вівців, корів), реманент, техніку, господарські споруди. Деякі родини, об'єднавши свої паї, отримали стартовий капітал для власного підприємництва. Скажімо, родина Віктора Тисанюка змогла в такий спосіб придбати приміщення колгоспної пасіки, яку зараз розвиває, започаткувавши продаж меду та інших продуктів бджільництва під власною торговою маркою. Уміння пасічника пан Віктор запозичив від своєї тещі Олени Білошкурої, яка досі має кілька вуликів біля хати й сама ними займається. На пасіці Тисанюка можна пройти сеанс апітерапії, тут споруджено місце для лежання на вуликах, можна випити чаю на травах з медом. У розпал епідемії ковіду сюди приїздило близько тридцяти осіб, розбивали тут намети.

Переважна більшість селян забезпечує себе продуктами харчування, вирощуючи на присадибних ділянках картоплю, усю необхідну городину, тримаючи домашню худобу та птицю. Родини, що мешкають біля ставків, утримують багато водоплавної птиці. Самотні люди літнього віку віддають свої городи в користування, як правило, родинам протестантів, отримуючи натомість частину врожаю. У селі й тепер побутує поширена раніше традиція догляду за самотніми людьми в обмін на успадкування майна, города. Використання механізованих засобів обробітку ґрунту та збору врожаю за остан-

ні роки значно полегшило працю. У приватному користуванні з'явилися мінітрактори, мотоблоки, мотокоши. За останні десять років асортимент городніх рослин розширився, не в останню чергу і через діяльність фермерів. Усі охочі могли скористатися насінням, безкоштовно переданим до сільської ради К. Хузіньхою. Так у вжиток увійшла капуста кейл, броколі, цвітна капуста, нові сорти огірків та помідорів тощо. Через глобальне потепління добре дозрівають баштанні культури: кавуни, дині. Значну кількість продукції заготовляють на зиму. Окрім солінь (капусти, огірків, помідорів), консервують салати, борщові заправи, компоти, готують м'ясні та рибні консерви. Тривалий час одним із ринків збуту сільськогосподарської продукції мешканців Кишенців була Одеса. Селяни, кооперуючись, винаймали машину. Респонденти згадують, що «тільки огірків прямого посолу по 500 банок в Одесі продавали». Продукцію возили і в Москву. З початком військових дій та епідемії ковіду обидва ринки стали недоступними: Москва – з 2014 року, Одеса – з 2019 року. Подорожчання пального так само обмежує можливості для індивідуальної торгівлі. Реалізувати надлишок продукції тепер можна лише на місцевому ринку або через заготівельників, що пропонують низькі ціни. Кількість поголів'я великої рогатої худоби в селі помітно зменшилася за останні десять років, але домашнє молоко та молочні продукти тут все ще можна придбати. На замовлення їх залишать в одному з магазинів або привезуть додому.

Для обміну важливою інформацією між односельцями створено групу в мобільному додатку «Viber», де публікують повідомлення про повітряні тривоги, метеопрогнози, оголошення від сільської ради про поточні справи, пропонують товари чи послуги. У чаті також провадяться волонтерські збори для ЗСУ, оголошуються збори продуктів для потреб госпіталів, фронту. Зрозуміло, що залученими у групу можуть бути лише власники смартфонів, а бабусі з кнопковими телефонами туди не потраплять.

Досліджуючи теоретико-методологічні аспекти селянського повсякдення, Василь Марочко розмежовує поняття «селянська культура» і «культура села», уважаючи, що «перша належала до традиційної духовної культури, соціально зумовленої, яка мала відповідний обрядовий статус та усталені цінності, що не підлягали мінливим змінам або кардинальним трансформаціям, а друга залежала від низки політичних, ідеологічних, ситуативних факторів. Вони виглядали штучними утвореннями, функціональні цінності яких сповідувало обмежене коло активістів» [4, с. 101]. Сучасна культура с. Кишенці цілком вписується в цю парадигму: питома селянська культура тут майже зникла, відходять її останні носії, натомість глобалізація, цифровізація суспільства спричинила появу та побутування еkleктичних культурних явищ. Збереглися окремі календарні обряди, зокрема колядування, водіння Кози, але в сучасній сценарій залучаються матеріали з інтернету, що не мають прив'язки до жодної локальної традиції. До повномасштабного вторгнення російських військ свято Купала проводилось як масове гуляння на центральній площі села за радянськими типовими сценаріями (з водяником, русалками). Відтоді всі масові святкові заходи в селі були припинені; у 2023 році свято провели лише для дітей у дитячому садку. День вишиванки 2024 року відзначався в школі святковим флешмобом. Фото дітей у національно маркованому одязі можна побачити на шкільній сторінці у фейсбуці. Місцевий фольклорний гурт «Горлиця» зберігає традиції автентичного народного співу. Від учасників гурту записано сценарій весілля з повним пісенним супроводом, включно з приспівуваннями до страв. Однак сучасні весілля проводяться без урахування традицій, немає охочих перейняти виконавські манери фольклору. На святі, приуроченому Дню прапора в Маньківці, найбільше захоплень викликав спів Ганни Кубай (1939 р. н.) з «Горлиці», що співає підголоском: «Дуже гарно. Так вже ніхто більше не співає...».

Цікавий пласт матеріалу складає місцева гастрономічна спадщина. Поширеною рідкою стравою є борщ, що готують на буряковому квасі, домашній борщовій заправці з томатів, буряків, солодкого перцю. Власники паїв використовують свою можливість отримати частину орендної плати зерном, борошном, тому багато господинь печуть домашній хліб, пироги, хоча хліб у село привозять різні підприємці. Набула розповсюдження практика зберігання продуктів методом швидкісної заморозки. Зафіксовано випадки, коли при забої свині значну частину туші переробляють у готову продукцію (котлети, голубці, холодець, відбивні, пельмені), яку заморожують. Готують також м'ясні консерви: тушкованку, паштет. У місцевих магазинах представлено досить широкий асортимент напівфабрикатів (заморожених вареників, пельменів, котлет), які охоче купують. Попит у населення мають готові м'ясні вироби: сосиски, ковбаси. Через наявність у селі зарибнених ставків, що перебувають в оренді, тут часто продають свіжу рибу (її можна замовити до свята чи якоїсь okazji). Рецепти повсякденних та весільних страв ми записали від весільної кухарки Пауліни Копистирі, 1939 р. н. Мешканці села надзвичайно гостинні. Кожен респондент намагався нас чимось почастувати. Збереглися звичаї взаємних сусідських гостювань із частуваннями. Пані Катерина Яцула, поряд з якою ми проживали, постійно запрошувала на щойно зварений борщ, вареники, щедро пригощала домашнім хлібом.

Традиції сусідської взаємодопомоги проявляються в організації поховань, зокрема поминальних обідів. Останнім часом ця традиція також змінилась. У районі існує багато закладів громадського харчування, приватних кухарів, що організують поминальний стіл «під ключ». Учасники цих обідів збирають візитівки тих компаній, чиє обслуговування їм більше сподобалось. Поховання загиблих воїнів здійснюються за участю представників місцевої та військової адміністрації; односельці створюють

живий коридор на пошану героя. Віряни релігійних громад (православної та протестантських) проводять поминальні обіди, які відбуваються без алкоголю в трапезних своїх церков. Тут є плити, необхідний посуд. До послуг інших мешканців – окрема зала Будинку культури.

Народне декоративно-прикладне мистецтво в Кишенцях представлено вишивками (рушники, блузки, серветки, килими); у селі працюють майстри лозоплетіння, самодіяльні та професійні художники. Самобутнім культурним явищем стала творчість художниць-аматорок Наталі та Ганни Роєнко, нині покійних. Сестри-близнята через вроджене генетичне захворювання мали пошкоджені пальці рук, але навчилися малювати. Подаровані ними картини можна знайти в багатьох односельців. Згадують, що свої твори сестри дарували також іноземцям, які перевідували їхню релігійну громаду. За жанром це поетичний наїв (сюжети картин найчастіше складають букети квітів, без написів чи з побажанням «Живіть у любові!»), християнські мотиви, місцеві пейзажі. На одній із сільських вулиць малюнком «Дівчина біля криниці» Наталі Роєнко оздоблено колодязь. Цікаво, що із цього сюжету народної картини «Дівчина з козаком» образ козака вилучено. Минулого року Людмила Буглак, вчителька місцевої школи, художниця, ініціювала проведення у школі виставки картин сестер Роєнко, для якої місцеві жителі передали близько дванадцяти картин. Картини «Козак» та «Козачка» авторства Л. Буглак прикрашають вестибюль Кишенецької загальноосвітньої школи, персональна виставка її картин відбулася влітку 2023 року в Будинку культури села.

Конфесійні запити селяни можуть задовольнити, відвідуючи православну церкву Пресвятої Богородиці (УПЦ) або одну з двох протестантських громад євангельських християн-баптистів. Замість зруйнованого в 1934 році храму коштом громади, місцевих підприємців недалеко від того місця, де він був раніше, збудовано новий (освячений у

2001 р.). Після повномасштабного вторгнення російських військ через належність церкви до московського патріархату її перестали відвідувати патріотично налаштовані віряни. Громада складається переважно з літніх жінок, для яких відвідування храму є однією з можливостей соціальної комунікації, тим паче, що на богослужіння й додому їх привозять церковним автобусом. Настоятель храму Дмитро Остроушко наголошує на сакральності саме церковнослов'янської мови як богослужбової, хоча багато позалітургійних текстів оголошуються російською (навіть молитва за Україну); також російською подано заголовки церковних записок. Водночас один із синів священника та його невістка перебувають у ЗСУ, храм передає для воїнів частину врожаю із церковного саду. Протестантські громади вкорінені в Кишенцях з 1890-х років. На зібраннях, що проводяться кілька разів на тиждень, багато молоді, не в останню чергу через багатодітність родин віруючих, що мають по 8–12 дітей. Богослужіння в обох громадах здійснюється українською та російською мовами. Пастори пояснюють це домінуванням російськомовної християнської літератури в радянський час, планують повністю українізувати богослужіння.

Попри вплив релігійних організацій, масової культури, переважно російськомовної, мешканці села розмовляють доволі чистою українською мовою, хоча побутують окремі архаїзми. Нами зафіксовано цікаві мовні звороти, оригінальні прислів'я та приказки, слова, пояснення для яких відсутні в словнику діалектів. Наприклад: «Це такі дівчата, що із стіни молоко здоять», «Я так все зроблю, що до мене й павук не підсуне», «О, телеп сіра в квашу», «чамплу-да» – незрозуміла річ чи явище, у негативній конотації, «бені» – ганчірники. Вплив споживання російського цифрового контенту на свідомість молоді засвідчує анкетування старшокласників, багато з яких на питання, чи помінялось їхнє ставлення до російської мови після початку повномасштабної війни,

вибрали варіант відповіді: «Немає різниці, якою мовою розмовляти».

Сучасний зріз сільської міфології містить уявлення про відьом, що донедавна мешкали чи мешкають у селі, негативні енергетичні впливи, «порчу», пристріт». Чимало респондентів вважають любовні приворооти та причарування причиною сімейних негараздів. Через війну актуалізувався запит на прогнози та передбачення про її перебіг, терміни закінчення, долю рідних, що перебувають на фронті, тощо. Зафіксовано кілька переказів про діда, якого хтось зустрів у лікарні, і він повідомляв ще напередодні війни про те, що вона розпочнеться. Усі наші співрозмовники та респонденти наголошують на важкості, нестерпності часу, який зараз проживається у зв'язку зі щільністю подій трагічного змісту. Люди, на чие дитинство випала Друга світова війна, порівнюючи досвід пережитого тоді й тепер, відзначають особливу жорстокість нинішньої війни та нападників. Серед протестантів поширюється чутка про те, що це вже останні часи перед кінцем світу.

Основними змінами, що відбулися за двадцять три роки цього століття в повсякденні українського наддніпрянського села, стали більша механізація трудових сільськогосподарських процесів, формування й розширення внутрішнього ринку обміну товарами та послугами через цифрові застосунки. Зросло число користувачів інтернету, збільшилася кількість осель з облаштованими всередині ванними кімнатами та санвузлами. У приватному користуванні побільшало побутової техніки (пральних машин, електричних кухонних приладів). Війна змінила напрямки міграції населення (до села переїхали мешканці з окупованих територій та зони активних бойових дій). Через зміну логістики у зв'язку з війною, подорожчанням пального звужилися ринкові можливості для збуту надлишків сільськогосподарської продукції, що суттєво вплинуло на доходи родин. Попри заявлений у суспільстві запит на автентичну культуру в усіх її проявах,

сучасна сільська культура зберігає лише окремі вкраплення традиційного, що проявляється в збереженні деяких весільних, поховальних звичаїв. Відбувається подальша стандартизація цих обрядів родинного циклу. Організацією весілля, поховання та поминання померлих тепер займаються не члени родини, а відповідні особи та уста-

нови. Розширення асортименту продуктів вплинуло на режим харчування й раціон, через інтернет упроваджуються в побут нові страви. У зв'язку з існуванням постійних загроз для життя формуються нові світоглядні установки про особливість часу, що проживається, осмислення його як часу кінця світу.

Джерела та література

1. Бондар В. Повсякденне життя селянства Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст.: до історіографії питання. *Краєзнавство*. 2010. № 3. С. 10–18. URL : http://resource.history.org.ua/publ/kraj_2010_3_10.
2. Жадько В. Маньківщина. Не забуваймо рідного порога. Київ, 2006.
3. Лисогора П., Дрофа А. Кишенці. Книга пам'яті й життя. Київ : ПП «Телерадіокомпанія ІК», 2011.
4. Марочко В. Теоретико-методологічні аспекти селянського повсякдення. *Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.)*. 2010. № 1. С. 95–109. URL : http://resource.history.org.ua/publ/jittia_2010_1_1_95/.
5. Прислів'я та приказки Маньківщини / упоряд. Петро Качалаба. Маньківка, 2008.
6. Українське радянське суспільство 30-х рр. XX ст.: нариси повсякденного життя. Київ : Інститут історії України НАН України, 2012.
7. Ярошенко С., Родак Н. Кейс Хузинха: Завдяки молочній фермі ми диверсифіковані. Корови їдять дешеве зерно, а ми продаємо дороге молоко. Репортаж з Кишенців. *Latifundist.com*. URL : latifundist.com/reportazhy/163-kejs-huzinha-zavdyaki-molochnij-fermi-mi-diversifikovani-korovi-yidyat-desheve-zerno-a-mi-prodayemo-doroge-moloko-reportazh-z-kishchentsiv.
8. Sorge A., Padwe J. The abandoned village? Introduction to the special issue. *Critique of Anthropology*. 2015. Vol. 35(3). 235–247. URL : https://www.researchgate.net/publication/281905829_The_abandoned_village_Introduction_to_the_special_issue.

References

1. BONDAR, Vadym. Everyday Life of the Peasantry of the Dnieper Ukraine in the Mid to Late 19th – Early 20th Century: To the Historiography of the Issue. *Local History*, 2010, no. 3, pp. 10–18 [online]. Available from: http://resource.history.org.ua/publ/kraj_2010_3_10 [in Ukrainian].
2. ZHADKO, Viktor. Mankivshchyna. Let's not Forget the Native Threshold. Kyiv, 2006 [in Ukrainian].
3. LYSOHORA P., A. DROFA. *Kyshchentsi. The Book of Memory and Life*. Kyiv: PE “Teleradiokompaniia IK”, 2011 [in Ukrainian].
4. MAROCHKO, Vasyl. Theoretical and Methodological Aspects of Peasant Everyday Life. *Essays on Everyday Life of Soviet Ukraine in the NEP Era (1921–1928)*. 2010, no. 1, pp. 95–109 [online]. Available from: http://resource.history.org.ua/publ/jittia_2010_1_1_95 [in Ukrainian].
5. KACHALABA, Petro. *Proverbs and Sayings of Mankivshchyna*. Mankivka, 2008 [in Ukrainian].
6. KULCHYTSKYI, Stanislav, ed.-in-chief. *Ukrainian Soviet Society of the 1930s: Essays on Everyday Life*. Kyiv: Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2012, 786 pp. [in Ukrainian].
7. YAROSHENKO, Sofia, Nataliia RODAK. Case Khuzinkha: We are Diversified with the Dairy Farm. Cows Eat Cheap Grain and We Sell Expensive Milk. Report from Kyshchentsi. *Latifundist.com*. [online]. Available from: latifundist.com/reportazhy/163-kejs-huzinha-zavdyaki-molochnij-fermi-mi-diversifikovani-korovi-yidyat-desheve-zerno-a-mi-prodayemo-doroge-moloko-reportazh-z-kishchentsiv [in Ukrainian].
8. SORGE, Antonio, Jonathan PADWE. The Abandoned Village? Introduction to the Special Issue. *Critique of Anthropology*, 2015, vol. 35 (3), pp. 235–247 [online]. Available from: https://www.researchgate.net/publication/281905829_The_abandoned_village_Introduction_to_the_special_issue [in English].

Надійшло / Received 29.04.2024

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 11.06.2024